

Nyhedsbrev

Frivilliggruppen ved Silkeborg Museum

Nyhedsbrev nr 25 (Nyhedsbrevet er til e-læsning, - dårlig billedkvalitet ved print)

September 2014

Koordinator møder

Referat fra koordinatormøde d. 7. januar 2014

Til stede: Ole Nielsen, Lissa Skov Hansen, Jørn og Birthe Froberg, Ellen Schou, Verner Rønnow, Karen Buhl, Ingelise Nielsen, Erik Vinther Andersen, Ole Skjærbæk, Preben Strange, Grete Juhler. Afbud fra: Carl Ejnar Døssing.

Referent: Grete Juhler

1. Nyt fra museet/Ole Nielsen

Ombygningen af hovedbygningen fylder en del i hverdagen. Understenene er ved at være lagt og tagstenene kan snart lægges. Taget er tæt, og det hele forventes færdigt inden 1. maj, hvor den store Jørn udstilling åbner.

Forårsprogrammet for alle 3 museer er udkommet og er ved at blive distribueret. Dels af den frivillige distributionsgruppe samt pr. post.

Åbning af romerudstillingen er lørdag den 11. januar kl. 13.00.

Ole roste "jul til julgruppen" for den flotte juleudstilling. Kælkebakken m.m. i forhallen til den nye bygning vakte glæde.

De 2 bestyrelsesmedlemmer fra kultur- og fritidsudvalget er endnu ikke udpeget.

Der er taget afsked med afdelingsleder Line Højgaard fra Blicheregnens museum. Hun har fået arbejde på LEGO.

De løst ansatte arkæologer takker af stille og roligt i takt med at rapporteringen er tilendebragt.

Første april flytter Ole Nielsen med familie til byen. Familien har købt hus på H.C. Andersensvej i Balle.

Preben Strange spurgte Ole om, hvornår 1864 udstillingen åbnes. Udstillingstidspunktet er endnu ikke fastsat. Udstillingen kunne evt. være i Cafeen. Preben fortalte, at det er svært at finde udstillingsgenstande fra/om 1864. Hans Jørgen Caludan er militærekspert, så måske kunne museet få ham til at researche. Måske kunne vi undersøge om DR og evt. teatre ligger inde med rekvisitter.

2. Møde med frivilliggruppen den 6. februar 2014

Udgangspunktet for ideen med at holde møde med frivilliggruppen er at skabe en større samhørighed i frivilliggruppen samt at gruppen skal uddannes mere.

F. eks. vil det være en fordel, hvis gruppen bl.a. havde større kendskab til Jernalderudstillingen. Lissa og Grete er i gang med at udarbejde et indhold til en række arbejds-møder for frivilliggruppen.

Der kom et forslag til, hvordan vi kunne udvikle frivilliggruppen. Måske skal der udarbejdes en kontrakt med rettigheder, pligter, forventninger m.m. Måske kan vi få nogle ideer fra Ringkøbing/Skjern. Grete kontakter Ringkøbing/Skjerns koordinator for deres frivilliggruppe.

Emnerne drøftes på næste bestyrelsesmøde i Medlemsforeningen.

3. Kaffeselskaber i arbejderboligen 2014

Mandag den 3. februar kl. 13.00 skal der være møde vedr. kaffeselskaberne 2014. Her vil emne, tidspunkt, traktament, PR m.m. blive drøftet.

Preben Strange foreslog, at vi kunne tage temaet "1864" op, på grund af 150 året for krigen.

4. Koordinatorerne fortæller om de enkelte gruppers arbejde siden sidst/alle

Serviceringsgruppen/Birthe Froberg

Gruppen har ikke lavet noget siden sidst. På lørdag den 11. januar skal gruppen hjælpe

til ved åbningen af udstillingen "Romerske legionærer"

Havegruppen/Karen Buhl

Gruppen har ikke lavet noget siden sidst. Dels på grund af årstiden og dels på grund af byggeriet.

ITgruppen/ Verner Rønnow

Hjemmesiden er kommet godt fra start, omend der stadig er huller. Den engelske side mangler stadig. Karen Boe skal stå for oversættelsen. De gamle hjemmesider skal væk, når de engelske tekster er ført over.

Der blev foreslået, at Nyhedsbrevet skulle være lettere tilgængeligt.

Der blev også foreslået, at åbningstiderne skulle være lettere tilgængelige.

Fotogruppen/Erik Vinther Andersen

Gruppen har fået et nyt medlem, nemlig Inger Bjerregaard. Ligesom Bent Ove Pedersen gerne vil tilknyttes gruppen, så den nu består af 6 medlemmer. Erik kontakter Bent Ove.

Arbejdsopgaver: dække arrangementer, dokumentere, scanne, registrere.

Lissa, som arbejder med at scanne ind, sagde, at der skal oprettes en database, så der ikke kun scannes ind for scanningens skyld. Ole Nielsen gav Lissa ret og sagde, at museet skal være længere i overvejelserne om, hvorledes der skal scannes, inden der foretages flere scanninger. JPG anbefales.

Distributionsgruppen/Ole Skjærbæk

Distributionsgruppen er kommet godt fra start. Der er på nuværende tidspunkt 11 tilknyttet gruppen. Forårets program er lige distribueret/udsendt. Ca. 450 breve, skal sendes ud og ud af dem bliver kun 80 sendt

med posten. Resten deler gruppen ud. Museet sparer virkelig på portoudgifterne!

Praktiske gruppe/Ole Skjærbæk

Der er nu uddelt en række opgaver til gruppen. En del er allerede udført.

Jul til julgruppen/Ellen Schou

Udstillingen "det blå" blev taget ned i oktober/november. Den står fint pakket ned i depotrummet.

Inden jul var Lissa og Ellen på turne i Knudstrup og Thorning for at finde rekvisitter til juleudstillingen. Kælkebakken, som var i den nye bygnings forhal var et scoop. Efter jul har gruppen pillet den flotte juleudstilling ned.

Gruppen har talt med Keld Dalsgaard om at udstille indleverede ting samt gammelt legetøj i glasmontrene i cafeen.

Måske vil det være en ide, at der også kunne laves små lokale tableauer fra krigen 1864.

Informationsgruppen/Jørn Froberg

Siden sidst er der sendt et nyt Nyhedsbrev ud.

Detektorgruppen/Jørn Froberg

Der er ikke sket så meget siden udgravningerne i forbindelse med etableringen af Mortorvejen er tilendebragt.

Jørn har fået en aftale med Peter Thomsen, "Eriksborg" om Nebel Mose området. Herom senere.

Grauballemandens mose i Nebel er omkranset af træer

Formidlingsgruppen/Ingelise Nielsen

Forårets historiske vandreture er planlagt og er med i forårets program.

Søndag den 27. april kl. 14.00 går turen til Funder og Funder Kirkebyområdet, hvor vi bliver vist rundt af den lokale hans Løkke.

Mødested: Funder Kirkeby ved kirkens P-plads

Arrangør: Ove Østergaard

Medbring selv kaffe.

Lørdag den 24. maj kl. 14.00 skal vi til Slåen søområdet, hvor preben Strange bl.a. fortæller om benmelsfabrikken før og nu.

Mødested: P-pladsen ved Slåen sø

Arrangør: Preben Strange

Medbring selv kaffe, som nydes i den smukke natur

Husk fornuftigt fodtøj

Søndag den 15. juni kl. 14.00 mødes vi på Silkeborg Kirkegårds ældste del, hvor Keld Dalsgaard lader gravstenene fortælle Silkeborgs historie.

Arrangør: Ingelise Nielsen

Medbring selv kaffe, som drikkes i smuk natur med udsigt over søen.

Efterårets program er planlagt i grove træk. Vi får mere at vide på næste koordinatormøde.

Ingelise fortalte, at hun har stået med Asger Jorns spejderbog nr. 2 i hånden. Keld Dalsgaard har nu alle 3 digitaliseret.

Ole Nielsen efterlyser en eller to fra formidlingsgruppen til at være guider nede i kommandorummet den 21. februar samt til at styre rækkefølgen og antallet af besøgende.

5. Eventuelt, herunder fastsættelse af flere kommende mødedatoer

Erik Vinther Andersen anbefalede, med et smil om munden, at læse hans bog "Fo-

tografiske øjeblikke - Johannes Jensens Silkeborg før - og nu

Vi anbefaler, at PR dagen den 31. maj bliver flyttet, så det kan passe bedre til museets aktiviteter.

I forbindelse med sommerens kaffeselskaber blev det foreslået, at der godt kunne laves PR på Torvet som sidste år. Der kunne laves PR udenfor Arbejdermuseet samt på stien forbi Museet.

Ny mødedato: 30. april kl. 14.30 – 16.00 på Museet

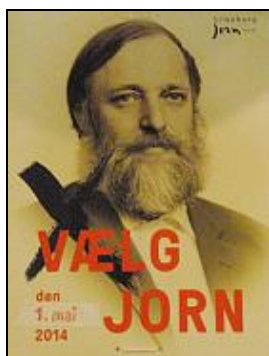
Kl. 16.00 inviteres miniguiderne til en rundvisning i Jørn udstillingen

Referat fra Koordinatormødet onsdag den 30. april

Til stede: Ellen Schou, Lissa Skov Hansen, Karen Buhl, Ingelise Nielsen, Erik Vinther Andersen, Carl Ejnar Døssing Rasmussen, Ole Skjærbæk, Ole Nielsen, Grete Juhler Fraværende: Jørn Froberg Referent: Grete Juhler

1. Nyt fra Museet/ Ole Nielsen

For øjeblikket er alle ansattes tanker fyldt op med Udstilling – Udstilling – Udstilling – Indretning af Hovedgården, Indretning af Hovedgården – Indretning af Hovedgården.

Og det er forståeligt, for i morgen den 1. maj åbner særudstillingen "DET SKØNNESTE, Jørn og Silkeborg" samtidig med at renoveringen af taget på hovedbygningen lige netop er blevet

færdig. Der har været puklet både i arbejdstiden og weekenderne den seneste tid.

Renoveringen er ved at være klar. På tirsdag den 6. maj kommer flyttefolkene, og så prøver alle ansatte at komme på plads. Arbejdstilsynet har meldt sin ankomst, så i den forbindelse skal der gennemføres APV. Efterfølgende glæder alle sig til at arbejde med de lidt fremadrettede planer. Bl. a.: Hvordan forestiller museet sig de fremtidige permanente udstillinger.

Programmet for efteråret udkommer sidst i juni måned.

Der er en quiltudstilling i Thorning, som er absolut seværdig. Den åbnede 9. april.

Ole Nielsen med familie flyttede til Silkeborg den 1. april. Hjertelig velkommen til byen!

Lissa spurgte, om der kunne fremstilles en ny brynje, da den efterhånden er godt slidt. Det er en stor succes med brynjen. Måske kunne den fremstilles i en rigtig god kvalitet. Ole Nielsen er ansvarlig og følger op.

Desuden blev der spurgt til T-shirts med museets nye logo på til miniguiderne. Ole Nielsen svarede, at det er skrevet på to do-listen.

2. Evaluering af møde med frivilliggruppen den 6. februar

Deltagerne har givet meget positive tilbagemeldinger vedr. vores første møde for frivilliggruppen. "Man bliver fornøjet af at blive informeret om, hvad der sker på museet."

Det blev aftalt af afholde 2 møder om foråret og 2 møder om efteråret fremover.

Jørn Froberg har forsøgt at arrangere et møde med frivilliggruppen her i april måned. Temaet var Detektorarbejde. Desværre har det ikke været muligt at få det arrangeret, da Karen Rysgaard har været sygemeldt.

Koordinatorgruppen foreslog, at springe mødet over her i foråret og foreslog, at næste møde skulle ligge tidligst i uge 34. Koordinatorerne foreslog også, at møderne skulle ligge i februar, april, august, oktober/start november.

Gruppen ville gerne have, at næste møde indeholde en rundvisning i det nyrenoverede museum.

3. Kaffeselskaberne i Arbejderboligen

Kaffeselskaberne er planlagt til at være alle søndage i juli, august og september.

Lørdag den 14. juni kl. 10 – 13 er der aftalt at lave PR for arrangementet på Torvet. Infogrupperne stiller med kaffedrikkende damer.

Ellen Schou tager kontakt til Susanne Niskanen, MJA om at lave en artikel i MJA vedr. kaffeselskaberne.

Grete sender referatet fra seneste møde i arbejdsgruppen vedr. kaffeselskaberne ud til koordinatorene.

3. Nyt fra grupperne

Fotogruppen/Erik Vinther Andersen

Intet nyt. Gruppen fotograferer til alle museets arrangementer. Freddie skal affotografere museets genstande, når museet giver grønt lys. Han har allerede fotograferet genstande i Thorning. Flot arbejde.

Praktiske gruppe/Carl Ejnar Døssing Rasmussen

20/2: Hanne Mygind og Carl Ejnar Døssing har rengjort koldkrigsbunkeren i forbindelse med "åbenthus" arrangementet.

Foto Freddy Lillebo

Carl Ejnar har vasket gulvet i cafeen. Gartnergruppen er glad for, at der er blevet

hængt beslag op i redskabsrummet. Tak for det, Carl Ejnar!

Ole Skjærbæk har fået "kolde fødder" vedr. den aftalte renovering af havedøren i Hovedbygningen. Hovedgården er jo en fredet bygning, så det er en professionel håndværkeropgave.

Ole vil tømme og flytte kummerne i gårdhaven. Thomas Noer og Kathe ville etablere en krydderurtehave her i foråret. Grete tager kontakt til Thomas og Kathe.

Trægangbroen mellem hovedbygningen og den nye bygning trænger til at blive renoveret. Verner foreslog at hæve gangbroen ca. 20 cm, så træet ikke rådner. Verner vil gerne hjælpe med at udarbejde et forslag til, hvordan broen kunne se ud. Måske kunne man lægge hønsenet over, så man går sikkert på den i fugtigt vejr. Alle koordinatorene synes, gangbroen skal bevares.

Carl Ejnar vil gerne fritages for koordinatorrollen for den praktiske gruppe. Han vil stadig gerne være med i gruppen.

Gruppen vil gerne have, at Thomas langtidsplanlægger arbejdsopgaver for gruppen som i foråret. Gruppen foreslog, at Thomas indkalder til ½ årlige planlægningsmøder. Grete kontakter ham.

Jul til jul gruppen/ Ellen Schou

Umiddelbart efter jul blev julesagerne sat over i det gamle køkken. Her i april måned stod kasserne der stadigvæk. Ellen og Lissa kørte det til magasinet efter tilladelse fra Preben Strange. Der trænger meget til oprydning. Gruppen er frustreret over, at der ikke bliver taget vare på tingene. Grete taler med Preben Strange vedr. Lissa og Ellens rolle.

Ellen Schou har hjulpet med opstillingen af quiltudstillingen i Thorning. Årets gaver til museet er pakket væk.

Miniguidegruppen/Lissa Skov Hansen

Lissa har udarbejdet vagtskemaer vedr. Jor-nudstillingen. Miniguiderne skal udfylde dem og sende tilbage Lissa.

IT gruppen/Verner Rønnow

Verner samarbejder med Kjeld Dalsgaard. Begge er glade for samarbejdet.

Distributionsgruppen/Ole Skjærbæk

Årsskrifter og plakater er udsendt. Det fungerer fint. Dog vil Ole Skjærbæk gerne have besked fra museet i god tid, så gruppen kan nå at planlægge sin tid.

Gartnergruppen/Karen Buhl

Der bliver arbejdet i haven rigtig meget i denne tid. Bodil Lauridsen, Ulrik og Gerda Hansen laver alle rigtig meget. Karen Buhl sagde, at håndværkerne har ryddet pænt op efter sig!

Formidlingsgruppen/Ingelise Nielsen

Gruppen har hjulpet med omvisningerne af Koldkrigsbunkeren den 21/2 og den 14/4. Gruppen vil meget gerne hjælpe til ved fremtidige rundvisninger.

Ingelise Nielsen har været med til arbejds-møde i forbindelse med kaffeselskaber i Arbejderboligen.

Historiske vandreture

27/4 har Ove Østergaard haft en tur til Funderområdet med 25 deltagere.. de så Funder Kirkebys kirke og naturområdet ved Hesselhus, stier fra Naturstyrelsen med udsigspunkt over Funder Ådal, hvor man også kunne se den nye motorvej på afstand.

24/5 kl. 14.00 har Preben Strange en tur til Slåensø området. Alle er velkomne. Medbring fornuftigt fodtøj og kaffe.

15/6 kl. 14.00 har Ingelise Nielsen en tur til den gamle kirkegård i Vestergade i Silkeborg. Kjeld Dalsgaard vil lade gravstenene fortælle Silkeborgs historie. Medbring kaffe.

Gruppen arbejder lige for øjeblikket med at klargøre efterårsturene til det nye program. Detaljeret plan ved næste koordinatormøde.

Frivilligudflugten bliver i år torsdag den 23. oktober. Giv jeres grupper besked om at sætte x i kalenderen den dag.

Turen går til Århus. Hovedpunkterne bliver: Domkirken, Vikingemuseet, En god frokost, Det nyåbnede Moesgaard Museum. Det er en måned senere end sædvanligt, men det skyldes at Moesgaard først åbner i uge 42. Husk ekstra overtøj, da det meste af turen foregår udendørs.

Flere detaljer på næste koordinatormøde.

Serviceringsgruppen

Susanne er blevet koordinator og har udsendt en plan til medlemmerne i service-ringsgruppen over de opgaver, hun gerne vil have hjælp til.

4. Eventuelt

Reglerne for at søge med detektor var oppe at vende. Der var stor usikkerhed.

Næste møde er den 20. august kl. 16.00 på Hovedgaarden.

Referat fra koordinatormøde tirsdag den 20. august 2014

Til stede: Ole Nielsen, Lissa Skov Hansen, Preben Strange, Ellen Schou, Ingelise Nielsen, Verner Rønnow, Carl Ejlar Døssing Rasmussen, Erik Vinther Andersen, Karen Buhl, Jørn Froberg, Grete Juhler Afbud: Ole Skjærbæk, Susanne Weiss. Referent: Grete Juhler

1. Nyt fra museet/Ole Nielsen

Sommeren har været udmærket. Næsten hver måned har der været flere gæster end sidste år. Regattaen er god for museet, og Ole Nielsen understregede, at Museet naturligvis skal være med, når byen holder fest. Museet har i sommer lavet en undersøgelse til museets besøgende. Formålet med undersøgelsen er, at blive klogere på, hvad gæsterne kommer for at se, hvor gæsterne er

fra og sidst men ikke mindst, hvordan de besøgende har fået deres viden om museet. Ole er ved at taste resultaterne ind. Det er altid godt med et solidt statistisk baggrundsmateriale, når man skal handle fremadrettet. Allerede nu tegner der sig et tydeligt billede af, at de besøgende kommer for at se Tollundmanden. Meget få kommer for at se Jor-nudstillingen. Ole vil

fortælle om undersøgelsens resultat ved frivilligmiddagen.

Årets jernaldermarked gik godt, selvom det skiftede hænder fra Mette til Thomas. Der var lidt fornyelse, men ellers var der de samme ting som tidligere år. Besøgstallet var det samme som sidste år.

Jernaldermarked 2014. Foto Freddy Lillebo

Museet samarbejder med BBC vedr. en udsendelse om Tollundmanden. Det er endnu ikke helt på plads. BBC er ved at tilrettelægge en udsendelsesrække, der hedder "VID-NET", og i den forbindelse er John Kaulund blevet kontaktet.

Kvalitetskontrollen var ikke så begejstrede for, at museet har magasin i kælderen, så der er ved at blive ryddet op og omroket. Arkæologerne er i gang ude ved Egealle og for enden af Sølystvej – der hvor søsporten skal være.

TILBUD: Lissa vil gerne komme og hjælpe med at få juletingene sat på plads.

Besøgstallene på Blicheregnens museum ligger lidt over sidste års besøgstal. Papirmuseets besøgstal er ca. det samme som sidste år.

2. Kaffeselskaber i arbejderboligen 2014

Årets kaffeselskaber er gået godt. Det har været spændende arrangementer, hvor deltagere har været yderst interesserede og

engagerede. Madammerne følte sig næste i familie med gæsterne, når de gik. Ellen har været den gennemgående person og primus motor i kaffeselskaberne.

Hun har bagt kringle og småkager samt gjort klar til arrangementerne. Flot arbejde, Ellen.

Med hensyn til PR for arrangementerne er det vigtigt, at vi fremover bliver helt skarpe på, hvem der gør hvad. Banneret, som Bent Schmidt udarbejdede er flot.

Forslag: Det vil være en rigtig god ide, at sætte et skilt op på Arbejderboligens facade, der i korte træk beskriver husets historie. Mange vil læse det, da bussen holder lige udenfor.

Kaffeselskaberne i september med teamet: 1864, Midtjyske soldaters skæbne.

Konceptet for kaffeselskaberne i september laves om, da arrangementsgruppen synes, at der er for få, der kan høre om emnet i den nuværende form. Emnet er jo aktuelt netop i år.

Der blev talt lidt ideer: Vi kunne starte ovre i Arbejderboligen, hvor gæsterne får ærtstuvning med flæsk. Det kunne være en lille smagsprøve direkte fra komfuret. Derefter går alle over på museet, hvor der vil blive serveret kaffe og kringle efter madam Mangors opskrift, mens Preben Strange fortæller om krigsskæbner fra 1864. Preben kender til to, der har boet i længerne.

Der er allerede tilmeldte, og vi håber på, at kunne overtale dem til at bytte tid, så det passer med det nye koncept.

Der bliver et arrangement de 2 søndage i september. Arrangementerne bliver kl. 14.00 – ca. 16.00. Ingelise tilbød at komme med udklædte madamner, som kan gå til hånde. Tak for det, Ingelise

Der skal være omtale i avisen. Pressemeddelelsen skal indeholde: "Der har været så stor interesse for arrangementerne, at museet har valgt et andet koncept."

Det blev foreslået at trykke opskrifterne på kringle og flæsk og udlevere dem til gæsterne.

Preben udarbejder pressemeddelelse og sender den til Ole senest den 3. september. Ole sender den så videre til MJA og Ekstra Posten.

3. Koordinatorerne fortæller om de enkelte gruppers arbejde siden sidst

Formidlingsgruppen/Ingelise

Lørdag den 14. juni

4 madamner sad på Torvet for at reklamere for kaffeselskaberne i arbejderboligen. De var klædt i tidens tøj – tillempet til ca. 1910. Formidlingsgruppen var repræsenteret i arbejdsgruppen for kaffeselskaberne med 2 personer samt en reserve.

Søndag den 15. juni

Historisk vandretur til den gamle kirkegård på Vestergade med Keld Dalsgård Larsen. Selvom turen har været gennemført flere gange tidligere, blev det et tilløbsstykke med små 200 deltagere.

Turansvarlig: Ingelise Nielsen

- Der blev foreslået at bruge en megafon fremover, da mange havde svært ved at høre Kelds guldkorn.

Frivilligudflugten den 23. oktober 2014 til Århus er under planlægning. Bussen er reserveret, arbejdsopgaver er fordelt blandt frivilliggruppen.

Gruppen arbejder med aftaler vedr. frokost og med "det nye Moesgård"

Indbydelsen sendes ud via Inger Skjærbæk. Tilmeldingen foregår også til Inger Skjærbæk.

Kommende arrangementer: Under Mottoet: Kend din kommune

Lørdag den 06. september kl. 14.00 mødes vi ved Klosterlund (kør til Kragelund og mod Engesvang).

Museumsinspektør Peter Mohr fortæller på Silkeborgsiden af Bøllingsø og Museumsinspektør Vibeke Juul Pedersen fortæller om Ikastsiden.

Emnet er fund fra Bondestenalderen og Jægerstenalderen.

Husk kaffe og fornuftigt fodtøj

Turansvarlig: Ingelise Nielsen.

Lørdag den 20. september kl. 14.00 mødes vi ved Sorring lervarefabrik, hvor Tut fortæller og viser rundt i byen, og om hvad der skete hvor i de sidste 100 år. Hun fortæller blandt andet om sin barndom på lervarefabrikken og om sin far. Den unge generation fortæller om lervarefabrikken nu, og vi drikker medbragt kaffe der.

Sorring Lervarefabrik, Jørn m fl. Foto lånt Lokallhist Arkiv, Gjern

En kendt Jornekspert Dorte Kirkeby Andersen fortæller om Jorn og hans dekoration af lervarer fra fabrikken. Der vil blive reklameret for Jornudstillingen på Museum Silkeborg. Turansvarlig: Ingelise Nielsen.

Lørdag den 20. oktober kl. 14.00 mødes vi på Iskælderdalens P-plads i Silkeborg og preben Strange viser rundt under temaet: 1864 og Silkeborg. Hvor boede veteranerne? Hvad gjorde de for byen?

Preben Strange reklamerer for efterårets udstilling 1864 og Sogneaften 3. november, hvor 1864 er en del af emnet.

Turansvarlig: Preben Strange – Husk kaffen

Fotogruppen/Erik Vinther Andersen

Gruppen arbejde fortsat ukoordineret, når der er arrangementer. Freddie Lillebo laver genstandsfotografering i Thorning.

Der var en længere debat vedr. indscanning af billeder. Fotogruppen vil arrangere et møde med Ole Nielsen, hvor gruppen vil fremlægge evt. muligheder. Erik indkalder til mødet.

Gartnergruppen/Karen Buhl

Gruppen forsøger at holde haven, så godt som gruppen kan. Gruppen fungerer på den måde, at medlemmerne af gruppen kommer og går, når de kan.

Plantekasserne i gårdhaven har Gerda Hansen plantet til. Det er aftalt, at kasserne skal fjernes! Byggeriet har været hård ved roserne, så der kunne trænge til nye roser. Kommunen har klippet hækken.

Praktiske gruppe/Preben Strange og Carl Ejnar Døssing

Velkommen tilbage som koordinator, kære Carl Ejnar!

Der sker for lidt. Gruppen vil meget gerne lave noget mere. Carl Ejnar synes, der er rig-

tig mange ting, der kan laves af den praktiske gruppe. Carl Ejnar vil gerne komme og lave det, han synes trænger til at blive lavet. Det fik han grønt lys for. Gulvet trænger til at blive vasket, og det vil Carl Ejnar gerne gøre.

Ole Nielsen styrer en prioriteret liste vedr. ting, der skal laves. De uprioriterede kunne blive præsenteret for den praktiske gruppe. Ole Nielsen indkalder snarest til møde med den praktiske gruppe.

ITgruppen/Verner Rønnow

Hjemmesiden "kører efter en snor." Inger Skjærbæk er dygtig. Verner Rønnow samarbejder nu med Keld Dalsgård, og det samarbejde fungerer fint. Der er et lille hængeparti med hensyn til at lægge den engelske tekst på hjemmesiden. Netbutikken skal fungere bedre.

Jul til julgruppen/Ellen Schou

Ole Nielsen vil gerne have juletræer igen.

Juletræ museet 2006

Det kunne evt. være pyntet som man gjorde omkring 1864. Det blev foreslået, at det flot-

te nisselandskab fra sidste år skulle opstilles igen.

Ellen fortalte, at Museet har arvet Fjølners juletableau. Måske kunne det etableres på museet.

Detektorgruppen/Jørn Froberg

Gruppen har ikke været ude samlet. Jørn har haft kontakt med Knud og Karen for at få lavet et detektorkursus. Det skal bl. a. omhandle Teori, regler for søgning, der skal indgå en ekskursion evt. til Grauballemandens findested.

Kurset bliver tilbudt alle frivillige interesserede.

Infogruppen/Jørn Froberg

Udkast til indhold til næste nyhedsbrev blev omtalt. Omtale af frivilliggruppens møder: Grete Juhler skriver artikel, Martin Pagh skriver om koldkrigsbunkeren, Ellen Schou skriver om kaffeselskaberne og preben Strange skriver om PR arrangementet på Torvet.

Miniguiderne/Lissa Skov Hansen

Det har været let at lave årets vagtplan, da der var mange, der skrev mange datoer på.

Serviceringsgruppen/Susanne Weiss

Serviceringsgruppen har hjulpet ved følgende arrangementer i caféen:

Grundlovsdag: Ellen, Lissa, Tove og Inge. Ellen bagte masser af chokoladekage derhjemme.

Riverboat: Lissa, Grete, Tove, Jytte og Ole. Lissa bagte sandwichboller en hel dag sammen med Trine i caféen.

Jernaldermarked: Ellen bagte tærter en hel dag sammen med Nanna i caféen.

Desuden har Lissa afløst en hel dag i caféen den 22/6.

Vi er meget taknemmelige for al den hjælp, vi har fået i caféen indenfor de seneste måneder.

Foto Freddy Lillebo

Eventuelt, herunder fastsættelse af flere kommende mødedatoer

Kommende koordinatormøde: 3. december kl. 16.00.

Frivilligmiddag samme dag kl. 18.00. Sæt kryds i kalenderen.

Medlemshvervning

Den 14. juni 2014 sad Jonna, Vivi, Tove og Karen udklædt som fine madammer på Silkeborg Torv og gjorde god reklame for kaffeselskaberne i arbejdermuseet. De uddelte

foldere og kom i snak med mange af de forbigående og denne indsats har efterfølgende resulteret i mange besøgende i kaffestuen.

Papirmuseet havde trykt et banner med billede og tekst om arbejdermuseet og det lykkedes Martin og jeg at få det sat op på en trappestige fra museet. Det gjorde god gavn og vakte manges nysgerrighed, da ikke ret mange ved at huset på Christian den 8.s vej er en del af museet.

Om tilstedeværelsen så har skaffet flere medlemmer er svært at sige, og vi skal selvfølgelig lave en evaluering på, hvordan vi skal gribe det an i 2015. Men hyggeligt var det!

Preben

Kaffeselskaber

8 små kaffeselskaber blev det til i denne sommer.

Så vidt man kunne bedømme af stemningen, var det en god oplevelse for både gæster og madammer.

Kaffeselskabet er delt i to dele : kaffebordet og fortællingen. Ved at dække med gamle ting og ved at servere gammeldags bagværk er den første del " hjemme ".

Fortællingen om Længerne er ny for mange, men livet i Længerne har nok lignet det liv, der blev levet i andre småkårsamfund: overbefolkede lejligheder, mange børn at skaffe mad til, vandhentning, tøjvask i varme og kulde, anstrengt økonomi osv.

De silkeborgensiske gæster havde en fornemmelse af stedet, da mange familier for år tilbage havde tilknytning til den store arbejdsplads Papirfabrikken. Med undtagelse af Arbejderboligen blev Længerne revet ned i 1920'erne. Flere gange blev vi enige om, at vi ikke havde hørt godt nok efter, når ældre generationer fortalte om " gamle dage " Heldigvis har Keld Dalsgaard Larsen nedskrevet nogle beretninger fra folk, der

som børn havde haft tilknytning til Længerne på en eller anden måde .

Kaffen blev drukket i den fine stue, hvor man fornemmede, at " hvor der er hjerterum er der husrum " ! Udenfor vinduerne hørte man trafikken og så de ventende buspassagerer, men inde var vi tilbage i tiden.

To sæsoner er vel ikke nok til, at det er en tradition, men hvem ved, om vi kommer igen næste sommer ?

Kærlig hilsen fra Madammerne

Hanne, Tove, Grete, Lissa og Ellen.

Historisk vandring til Funder 27. april

Der var mødt 25 op ved Funder kirke, og i strålende solskin kunne Hans Løkke byde velkommen til en interessant gennemgang af Funder kirkes historie og de sagn, der er knyttet til den.

Kirken er bygget o. 1150 af kvadersten tilhugget af sten fra egnens marker, og stene- ne er sat så nøjagtigt, at murfladen, især sydmuren, fremtræder helt jævn og glat. De brede fuger og det hvidkalkede bånd foroven bevirker, at kirkebygningen ikke virker massiv, men let og yndefuld.

Våbenhuset er en senere tilbygning, og kvaderstenene her stammer fra den gamle kirke i Engesvang, der faldt i ruiner efter Den Sorte Død i 1439. Ved Funder kirkes restaurering i 1954 blev nogle af kvaderstenene erstattet af mursten. De gamle kvadersten er nu anbragt i nærheden af kirken som udsmykning.

Kvindedøren i kirkens nordside er tilmuret, men hele den smukke portal er bevaret i fin stand.

Indvendig er kirken spartansk udsmykket. Fremhæves skal dog altertavlen fra 1654 i barokstil. Selve alterbilledet er fra ca. 1720 og det forestiller en scene fra den hellige nadver. Prædikestolen er lidt ældre i renæssancestil.

I våbenhuset overvældes man af den magtfulde portal ind til kirken. På den halvrunde tympanonsten ses to løver med fælles hoved.

Funder kirke er en såkaldt kullet kirke, dvs uden tårn. Klokkerne hænger i en klokke-

stabel lidt nordøst for kirken. Stabelen er af egetræ og rejst i 1978.

På kirkegården er der ved fællesgraven opsat en moderne skulptur med titlen "Kristi Lys". Den er udfærdiget af sten-og billedhugger Filip Møller i samarbejde med glaskunstneren Aksel Østergaard.

Efter gennemgang af kirken kørte vi i bil kortage til en P-plads i

nærheden af Hesselhus Camping. Ad en sti anlagt af Naturstyrelsen gik vi til et sted, hvorfra vi havde en fantastisk udsigt over Funder Ådal med den nye motorvejsbro i baggrunden. Hans Løkke forklarede, hvordan landskabet var blevet formet af Istiden. Funder Å er det, der er tilbage af en mægtig smeltevandsflod, der dannede Funder Ådal.

Med det storslåede landskab i baggrunden kunne vi nyde den medbragte kaffe. Hermed sluttede turen.

Stor tak til Hans Løkke for hans store forarbejde og grundige gennemgang af egnens historie.

O. Østergaard

Historisk vandretur Slænsø og Millingbæk den 24. maj

Turleder Preben Strange.

I det strålende maj vejr var der mødt omkring 30 veloplagte deltagere i turen, der indledtes med at fastslå stedet for forsøget på udvinding af brunkul i den østlige ende af Slænsø.

Herefter vandrede man i den lysegrønne skov til den opdæmning, hvor cand. Polyt. H. J. Jacobæus til Borupgård og mekanikus Hans Ottesen i 1855 ansøgte om at erholde et arvefæste på en liden lyngslette m.m. ved Millingbæk i Silkeborg Sønderskov, og der anlægge et savværk og en fabrik for gødningstoffer.

Daværende skovrider Klüwer kunne aldeles ikke anbefale oprettelsen af et arvefæste i en af statens skove efter at han nu havde brugt så mange kræfter på at befri skovene for uvedkommendes adgang. Det lykkedes ikke for Klüwer, at holde Hans Ottesen ude af skoven, for hans medansøger var en meget indflydelsesrig mand, der havde siddet i Den Grundlovgivende Rigsforsamling.

Da ansøgningen fremkom, havde Hans Ottesen Rasmussen ophold hos Jacobæus på Borupgård i Svostrup sogn. Hans stilling var mekanikus, og han må antages at have

været medhjælper på Jacobæus forsøg med bevægelser af magnetnålen fremkaldt ved sollysets pludselige indvirkning. Forsøgene resulterede i udgivelsen af et par skrifter om fysik. Der står i afgangslisten for Svostrup sogn for den 6.8.1856, at han havde opholdt sig til efteråret 1855 på Borupgård, da han forlod sognet uden siden at have haft noget fast ophold. Han har nok været travlt optaget af sit nye savværksprojekt.

Så takket være sin principals indflydelse opnåede Ottesen, at han fra 1856 kunne leje et jordstykke på $1\frac{3}{4}$ tdr. land i Sønderskoven. Lejemålet var på 15 år. Han fik ret til den vandkraft som Millingbæk kunne afgive og den måtte kun anvendes til at drive et savværk. De bygninger han måtte opføre til værkets drift skulle på forlangende bortskaffes i løbet af 2 måneder. Det lejede areal måtte ikke benyttes til græsning for løse kreaturer, ligesom fiskeri og jagt var forbudt. Løse hunde ville blive straffet med en bøde på 10 Rd.

Han skulle også opføre en 8 alen (5 meter) bred stenkiste eller træbro, der på begge sider skulle være forsynet med forsvarligt ræ-

kværk. For enden af begge broens ender skulle han foretage udgravninger og opfyldninger, så broen kunne sættes i passende forbindelse med vejen til Ry landevej.

Allerede i 1858 fik han udvidet tilladelsen til også at indrette en benmølle til fabrikation af kunstig gødning. Der har Jacobæus sikkert også brugt sine forbindelser, for allerede i 1848 blev han valgt af Sønder Vinge kredsen sammen med greven til Frijsenborg. Greven ejede på dette tidspunkt Ry Nørskov eller Greveskoven. Han blev en af Hans Ottesens største aftagere af gødningsprodukter.

I 1872 bliver Ottesen gift med den 41½ årige Johanne Nielsdatter fra Broklundbjerg i Salten Skov. Han var selv 10 år ældre og ægteskabet forblev barnløst til hustruens død i 1883.

Da lejemålet var ved at løbe ud i 1871, fik han det forlænget med yderligere 20 år, men samtidig ansøgte han om, at låne et større beløb af statskassen til udvidelse af sit savværk, for derved bedre at kunne udnytte vandkraften. Skovrider Klüver var for så vidt ikke uenig om det gavnlige i at få et moderne savværk på stedet, men han mente ikke, at det skulle være med Ottesen som leder af savværket, da det kun ville føre til tab for staten og ruin for manden selv.

Klüwer skrev, at den vandkraft Ottesen havde frembragt kun var ubetydelig, men at den til gengæld havde bevirket, at søens grænser var blevet udvidet betragtelig på skovens bekostning. Et moderne savværk ville kunne afhjælpe et ønske om at få et brugeligt savværk ved det eneste vandløb i Silkeborg Skovene, der var skikket til det.

Han anførte, at når nåletræerne havde opnået den rette alder ville der blive behov for savværker til opskæring til tømmer.

Dette afslag førte til et nyt andragende fra Ottesen, hvori han anmodede om, at få lov til at bryde brunkul både i Vesterskoven og ved Slauensø (Slåensø). Heller ikke dette fandt behag hos skovrideren, der skrev, at han ikke ønskede Ottesens roderi i Vesterskoven og at han allerede havde indgået en kontrakt med skibskaptajn Petersen fra Randers.

At andre heller ikke var tilfredse med Ottesens virke på stedet ses i en avisartikel fra 1873, hvor Ringkøbing Avis skriver om sejladsen på søerne:

”man sejler over Borris Søens vover til savværket, et temmelig trist sted, som ikke vinder i ynde ved de der beroende store stabler af dyrekogler. Men her dvæles heller ikke. Rask bestiges højderne til Kongestolen, ned for hvilken Slåen Sø ligger, der er bekendt ved de brunkulslejer, som findes i nærheden o.s.v.”

I 1896 begynder Ottesen at tænke på sin pensionering og han ansøger derfor om at få forlænget sit lejemål med yderligere 20 år samt at forlængelsen også skal gælde for hans efterfølgere. Han får forlænget lejemålet, men forstvæsenet betinger sig, at de skal godkende hans efterfølgere. Den nye skovrider J.A.C. Bryndum finder ikke at Ottesen er den rette mand, da hans savværk ikke er kommet skovvæsenet til gode.

Han skriver, at Ottesen ganske vist i sine yngre dage var en dygtig mand, men han er nu 80 år og i visse retninger svækket. For tiden er hans virksomhed næsten udslidt og

bygningerne, herunder navnlig hans fabrik henligger som en ruin, der ikke pynter i landskabet. Tidligere har den af Ottesen drevne benmølle vist nok gjort en del gavn navnlig før jernbanen blev anlagt, hvilket gjorde det muligt for landboerne at skaffe sig billige gødningsstoffer, men nu ligger pladsen ikke længere heldig for en virksomhed, hvor råstofferne først skal hentes i Silkeborg og det færdige produkt igen skal transporteres tilbage til Silkeborg.

Som savværk betragtet har Ottesens fabrik i det mindste i de sidste 20 år været uden betydning og det var da denne side af virksomheden, der havde interesse for skovvæsenet.

Dette svar tager Ottesen ikke for gode varer og anmoder i år 1900 om, at han nu får lejemålet forlænget med 50 år, hvilket dog høfligst afslås af ministeriet. Samtidig søger han igen om at få overdraget brunkulslagene i både Sønder- og Vesterskoven. Skovrideren må derfor endnu engang fortælle om de forsøg, der i 1861 blev gjort i et par af bakkerne i skovene med betydelig bekostninger og at de blev opgivet på grund af, at de fremdragne brunkul ikke svarede til forventningerne. Allerede i 1863 var mange af minegangene styrtet sammen.

I denne bakketop er spor efter brunkulsgravningen

Skovrideren oplyser samtidig, at Ottesen ikke længere kan betale lejen, dog vil man hans alder taget i betragtning ikke foretage sig videre i den anledning.

Samme år flytter hans søster Gertrud Sophie Ottesen ind som husbestyrerinde og i folketællingen for 1901 bor han stadig på stedet, men efter 1902 høres der ikke mere fra ham og det ser heller ikke ud til at han er død i Them sogn. Ved efterfølgerens indgåelse af en ny lejekontrakt forlanger forstsvæsenet, at han skal betale 1000 kr. for det hus på grunden, der tilhører staten. Dette kunne tyde på, at Ottesens skyld var blevet udlignet ved en overtagelse af huset..

Hans efterfølger fabrikant Fr. Klemp oplyser, at husets tidligere beboere har udlånt service fra Silkeborg Turistforening til en af denne fastsat takst og har besørget tillavning af kaffe for skovgæster, der selv medbragte kaffebønner. Klemp får tildelt en afholdsbevilling for 3 år, men kun på den betingelse, at betjeningen alene må udføres af fabrikant Klemps familie.

I 1916 bor Hans Peder Nylykke i huset og han søger om bevillingen, da de nye ejere af fabrikken N. Egebjerg og E. Henriksen ikke ønskede, at drive beværtningen. Han får den for 5 år og stadig uden fremmed hjælp.

Ejler Henriksen udtræder i 1918 og i stedet indtræder løjtnant Van Deurs, og da han heller ikke ønsker at drive beværtningen, overdrages den for 5 år til Jacob Vistisen Jacobsen. Van Deurs får samtidig tilladelse til at installere et turbineanlæg og opføre et nyt hus til sig selv.

Den 12. april 1920 kl. 6 om morgenen brød vandet igennem den dæmning, der lå oven for fabrikken og som tjente til at opstemme vandet i en højde af ca. 4 meter. Over dæmningen førte skovvejen via en stenkiste. På mindre end 10 minutter var store dele af dæmningen vest for broen skyllet væk, og broen styrtet ned.

Millingsbæk ved Slåensø

Van Deurs koncentrerede sig samme dag om, at forstærke den nedre dæmning med svært tømmer og sandsække. Han fik derved stoppet for vandet, så søens overflade kun faldt $\frac{1}{2}$ meter. Dette var dog kun en kort frist, for kl. 3 om natten til den 14/15. april 1920 blev også denne dæmning undermineret af vand og alt skyllede bort, ligesom grus og træ med stor kraft ramte fabrikken og trykkede vægge, vinduer og døre ud.

Udgifterne til udbedring af dæmning og bro beløb sig til i alt 20.000 kr. Van Deurs søgte landbrugsministeriet om tilskud til genopbygningen, idet han anfører, at han ikke ved lejemalets indgåelse havde kunnet se, hvor dårligt funderet dæmningen var med sine manglende forbindelser ind i skrænternes sider.

Skovrideren støttede hans andragende og henviste til, at transporten af bøgekævlere fra skoven var vanskelig og at man derfor gerne så et savværk bevaret på denne side af søen. Det endte med at Van Deurs fik et tilskud på 5000 kr. og yderligere adgang til et statslån på 10.000 kr. Dette sidste måtte han dog takke nej til, da han i forvejen havde lånt 20.000 kr. i banken.

I 1925 var der problemer med økonomien og Van Deurs prøvede at få forlænget lejemålet med 30 år gældende fra 1927, samt at få tilladelse til at opstille en petroleumsmotor. Van Deurs må til slut opgive og overdrager Millingsbæk Savværk til Anders Kristensen, der dog kun er interesseret i at drive afholdsrestauranten, hvorfor han bortforpagtede savværket med bolig til Horsens Børstenbinderi ved fabrikant S. J. Sørensen. Sidstnævnte lovede til gengæld, at han vil aftage klov- og fagotsortimenter fra stats-skoven, hvilket ville betyde, at savværket, der havde stået stille i et stykke tid ville kunne komme i gang.

Tiderne forblev svære og trods de afgivne løfter laves der i 1931 kun lidt legetøj uden fremmed hjælp. Anders Kristensens restaurant Savværket kører heller ikke for godt, så han må bede om henstand eller nedsættelse af lejen.

Den 1. oktober 1935 overtager Svejlbæk Træskofabrik lejemålet og ved denne lejlighed beder de om lov til at befare skovvæsenets vej fra Ryvej til Millingsbæk, hvilket tillades mod en årlig afgift på 50 kr. Direktør Fenger køber fabrikken på tvangsauktion af lejerens Harregaard Jensen mod at leje arealet indtil den 1. april 1945. Dette lejemål

overgår i løbet af 1939 til døtrene Anna og Birgitte Fenger.

Alt synes nu at ånde fred og idyl på dette smukke sted indtil kongelig skovrider H. S. L. Schoubye den 16. juni 1943 foretager en inspektion ved Millingbæk og konstaterer, at der i skovpavillonen foretages udskænkning af øl af skatteklasse I og af spiritus, samt at der holdes båd i søen.

Sagen bliver indberettet til Ministeriet for Landbrug og Fiskeri og de godkender, at lejeforholdet straks bringes til ophør på grund af misligholdelse af kontrakten, dog således at der indrømmes søstrene en frist indtil den 1. januar 1944, da de skal rydde og aflevere arealet. Efter diverse indsigelser bliver det fastsat at arealet først skal være ryddet ved lejekontraktens udløb den 1. april 1945.

En avisartikel fra 1982 fortæller, at van Deurs gamle bolig var blevet indrettet til sommerrestaurant og at den to etagers bygning brændte i august måned 1951. Noget kunne derfor tyde på, at påbuddet ikke straks var blevet effektueret og det fremgår

da også af tingbogen, at frøkener Fenger i 1944 overlader lejekontrakten til repræsentant Ejnar Jensen. Skovrideren må derfor have accepteret, at i hvert fald restaurant Savværket fortsatte. Ved branden er det restauratør Kaj Svenningsen Høholt, der har bevillingen.

Således gik det til at et ildelugtende industri anlæg var med til at skabe den naturperle som Slåensø er i dag. For uden Ottensens opdæmning af Millingbæk ville søens vand spejl have været flere meter lavere. Skovvæsenets opsigelse af kontrakten var efter rygter også begrundet i Schoubyes aversion mod at give automobiler adgang til statens skove.

Preben

Udsigt over Borresø fra Millingbækkens udløb

Historisk vandretur i Vestre Kirkegård 15. juni

Ingelise Nielsen, Formidlingsgruppen, kunne byde velkommen til omkring 200 forventningsfulde deltagere, der havde valgt at bruge den smukke, solrige søndag eftermiddag til denne spændende tur. Ingelise gav ordet videre til dagens turguide, Keld Dalsgaard.

Turen startede ved Drewsens grav. Her fortalte Keld lidt om kirkegårdens historie. Kirkegården blev indviet i 1851, fem år efter at handelspladsen var opstået i 1846. I takt med at handelspladsen voksede, blev det nødvendigt at udvide kirkegården, første gang i 1866 og allerede igen i 1875. Den "nye" Vestre kirkegård blev anlagt i 1881. I 1974 blev den gamle kirkegård nedlagt, men bevares nu som et historisk anlæg. Den sidste begravelse fandt sted i 1983.

Allerede i 1851 anlagde Drewsen sit gravkammer. Han var i ret god tid, for han døde første i 1874. I forbindelse med H. C. Andersens besøg hos Drewsen i 1853 skrev han i et brev "Et kapel er blevet opført og tæt ved byen en kirkegård, hvor de smukke hængebirke allerede hælder sig over nogle grave, og hvor man har en dejlig udsigt over søen

og omegnen. Drewsen har her ladet sig en grav mure, simpel og solid. En dejlig birk er monument, den hælder sig så løvfuld og frisk, at man kan få lyst til at hvile her".

Kirkegården er som en stor historiebog, hvor man kan følge mange af de kendte og ukendte personer, som har været medvirkende ved Silkeborgs udvikling. Som Keld sagde, "Historie er ikke noget, som kun findes i bøger – historien findes overalt. Også på kirkegården i Vestergade".

Efter indledningen ved Drewsens grav, gik vi til den vestlige ende af kirkegården, hvor Keld startede sine fortællinger om et større udvalg af de begravede personer. På turen kom vi forbi de fleste af de kendte Silkeborg familiers gravsteder, også en del af de mindre kendte. Keld havde gravet en del "sjove" historier frem om mange af dem. I det efterfølgende vil jeg fortælle om nogle få udvalgte.

Kurlæge P. C. Bjerregaard (1869-1926): Arbejdede først på Silkeborg Badesanatorium på Sejsvej. I 1915 var han med til at grundlægge Kuranstalten Gl. Skovridergaard.

Birkedommer Th. Adler Lund (1841-1898). Var i en periode Silkeborgs øverste embedsmand, politimester, dommer og borgmester. Han byggede en ny borgmesterbolig på Chr. 8 Vej, ved siden af Politikontoret.

Theodora Lang (1855-1935). Th. Langs Skolers stifter og leder gennem 50 år. Hun ligger sammen med niecen Karen Linderstrøm-Lang, som var rektor på skolen i 36 år, og Theodoras samleverske Anna Høltzermann, som arbejdede på skolen i en menneskealder.

Johan Konrad Riemenschneider (1868-1921). Ved hans død i 1921 skriver Silkeborg Social-Demokrat: "Et trist dødsfald. Papirarbejder Johan Riemenschneider er død. Har været ca. 24 år på Silkeborg Papirfabrik. Efterlader sig 16 børn, hvoraf 9 er ukonfirmerede". Johans far, Conrad Riemenschneider, døde kun 45 år gammel, efterladende sig enke og 6 børn. Et af Johans børn, Hilborg, er også begravet her. Hendes gravsten er sat af papirarbejdere og funktionærer på Silkeborg Papirfabrik. Johans kone, Elisabeth døde i 1960, 80 år gammel. Hun drev en købmandsbutik i Søgade.

Murermester Magnus Jensen (1887-1941). Hans død blev omtalt i Silkeborg Avis den 1/12-41: "Pludselig dødsfald, murermester Magnus Jensen, Silkeborg. En af Silkeborgs kendte og ansete håndværksmestre, murermester Magnus Jensen er lørdag formiddag pludselig afgået ved døden. Han opholdt sig på en herværende restaurant, men sank pludselig sammen og var død med det samme, ramt af et hjerteslag. Magnus Jensen, der blev godt 54 år, var søn af den i sin tid kendte håndværksmester, murermester og teglværksejer Hans Jensen. Han havde taget konstruktøreksamen og arbejdede i nogen tid i Hamburg, men kom derefter ind i faderens virksomhed. Gennem årene har

han udført en række større bygningsarbejder, bl.a. har han medvirket ved opførelsen af den nuværende Silkeborg Papirfabrik. Hans største arbejde er dog "Østerport" i hvilket byggeselskab han var medinteressent." Efter Magnus Jensens død blev murerforretningen delt mellem hans to formænd, Søren Bjørn og Gustav Hansen. Dødsfaldet fik også den indflydelse at Østerport byggeriet gik i stå, og blev først genoptaget, da enken solgte aktierne til Hans Reimar Nielsen.

Marie Marguerite (f. Fleury) (1894-1915). Et monumentalt gravsted, der har undret Keld en del.

I 2009 modtog han noget materiale fra en fjern slægtning til Marie. Sammen med Lis Thavlov på Silkeborg Arkiv fik de gravet noget af historien frem. Marie Marguerite blev kun omkring 21 år gammel.

På mindepladen står der: "Hendes mand gross. Cand.Pharm. Th. Fallesen-Schmidt satte dette minde. R.I.P." Thue Fallesen-Schmidt (f. 1880) arbejder som apoteker i Schweiz, og her møder han Marie Marguerite. De bliver gift i 1913 og flytter til Danmark. Hun bliver angrebet af en ondartet tuberkulose, og dør allerede i 1915. Da Marie Marguerite er katolik, bliver hun, som den første, begravet fra den nye katolske kirke (opført i 1912). Fallesen-Schmidt flytter allerede fra Silkeborg i 1916, men opfører inden da det monumentale minde over sin unge kone. Gravstedet blev betalt for 115 år, helt frem til 2030! Planen har nok været, at Fallesen-Schmidt selv skulle begravnes der også, men sådan gik det ikke. Han blev siden gift 2 gange.

Tømrermester Frederik Madsen (1875-1948). Grundlægger af en af byens store tømrervirksomheder, som stadig eksisterer. Gamle kolleger drillede med, at Frederik Madsen var en ringe tømrer og var derfor nødsaget til at blive mester. Det havde han jo åbenbart evner til.

Fabrikant Chr. Hammer (1827-1907). Grundlægger af Hammers Klædefabrik på Torvet. Fabrikken brændte i 1920, og blev ikke genopført. Chr. Hammer var historisk interesseret og havde en stor arkæologisk og historisk samling. I forbindelse med at handelspladsen blev købstad i 1900, skænkede Hammer samlingen til Silkeborg kommune, og blev herved startskuddet til byens museum.

Apoteker Carl Fr. Nielsen (1807-1865). På gravstenen kan man se, at Carl havde været gift to gange, med to søstre, Fanny Ida Elisabeth Nielsen (1822-1862) og Franziska Nielsen (1826-1911) født Kjerrumgaard

Johan Henrik Bindesbøll (1820-1866). Politimester i Silkeborg. I folketællingen fra 1850 kan man se, at han bor i Slotsbygningen sammen med sin kone Cecilie Claudine Rützou, 27 år gammel. På gravstenen kan imidlertid se, at Bindesbøll blev begravet med Ane Dorthea Rützou (1791-1859), sikkert hans svigermoder. Hvor konen er begravet vides ikke!

Tak til Keld for en spændende tur.

Referat og foto Erik Olesen

"Koldkrigsbunkeren"

Godt indpakket i beton ligger under plejecentret Marienlund en kommandobunker, der i en eventuel krigssituation skulle bemannes med politikere og andre civile beslutningstagere for at lede den civile beredskab.

Foto Freddy Lillebo

Denne form for kommandocentral blev etableret efter ordre fra Civilforsvaret i bysamfund med en befolkningsstørrelse omkring 15.000 personer. Etableringsudgifterne blev afholdt dels af staten, dels af kommunekassen.

På landsplan har der været ca 115 kommandocentraler af forskellig størrelse, og de har fx været placeret under skoler og plejehjem. Anlæggene har været driftsklare fra begyndelsen af 1960'erne og indtil 1993, hvor den kolde krig blev betragtet som ophørt. Der har været holdt ugentlige øvelser i kommandocentralerne, hvor bl.a. kommunalt ansatte er blevet instrueret og indøvet i betjening af kommandocentralens udstyr. Det var fx fra kommandocentralen man tidligere afprøvede sirenerne kl 12 hver onsdag.

Bunkeren i Silkeborg er først taget helt ud af drift i 2012, og blev for første gang åbnet for publikum i forbindelse med arrangementet "By i mørke" d 21. februar 2014. Museet har sammen med Martin Pagh fra Jysk Koldkrigsforening stået bag dette arrangement med Ole Nielsen og Martin Pagh som rundvisere. Den typiske reaktion fra publikum, når de trådte ind i bunkeren, har været forbavselse over, at der har eksisteret sådant et anlæg i Silkeborg, uden at man havde nogen anelse herom.

Hvad der på længere sigt skal ske med bunkeren afgøres af kommunalbestyrelsen, men indtil videre fungerer bunkeren som museum og holder åbent hver anden lørdag indtil den 11. oktober 2014.

Foto Freddy Lillebo

Medlemmer fra Praktisk gruppe har stået for rengøring og klargøring af bunkeren til åbningen og medlemmer fra Formidlingsgruppen som hjælpere ved omvisningerne.

Jørn efter interview med Martin Pagh

Frivilliggruppen

Bestyrelsen for museum Silkeborgs medlemsforening havde, torsdag den 6. februar 2014, inviteret alle frivillige på Hovedgården til den første af en række fremtidige faglige aftener.

Efter at Papirmuseet, Blicheregnens museum og Hovedgården er blevet til et museum med tre afdelinger, har frivilliggruppen her på museet ikke et forum, hvor det udelukkende er os frivillige på Hovedgården, der mødes.

Både frivilligudflugten og frivilligmiddagen er nu for alle 3 frivilliggrupper, som vi også synes, det skal være.

Imidlertid synes vi, at vi har savnet at mødes udelukkende med frivilliggruppen her på Hovedgården.

Baggrunden for de faglige møder er:

- at vi i fællesskab kan være med til at udvikle frivilliggruppen
- at vi ved, hvem hinanden er og udvikle en "vi følelse" i gruppen.
- at vi kan komme med ros og ris
- at vi alle får muligheden for at vide, hvad der foregår af nyt på Museum Silkeborg
- at vi kan samles om relevante faglige temaer/emner.

Alt sammen til gavn for at besøgene på Museum Silkeborg bliver en god oplevelse for gæsterne.

Det frivillige arbejde her på museet udføres med stor ansvarsfølelse og stort engagement, og den frivillige gruppe leverer virkelig en god indsats for museet, og vi ved, at Museets ledelse og medarbejdere sætter stor pris på os, og det vi hver især går og hjælper til med.

Ole Nielsen går så vidt, at han kalder os de bedste ambassadører for Museet. Og jeg er sikker på, at vi alle oplever, at det giver god mening og glæde at hjælpe og tage ansvar her på museet. Jeg har det i hvert fald sådan, at det at værne om vores historie er virkelig meningsfyldt, for når man har lidt styr på sin fortid har man bedre mulighed for at se sammenhænge og har større forståelse for vores samtid.

Heldigvis var der mange, der tog imod tilbuddet og dukkede op til den 6. februar, som var den første og forhåbentlig starten på en lang og interessant møderække fremover.

Grete bød velkommen og fortalte om baggrunden for initiativet. Derefter fortalte Verner Rønnow om frivilliggruppens hjemmeside.

Da der var en del af frivilliggruppen, der ikke havde set arbejderboligen, var det muligt for de interesserede at få en rundvisning inden kaffepausen.

Efter kaffepausen fortalte Grete om livet, livsvilkår og det miljø, der var i og omkring arbejderboligerne.

Ole Nielsen viste rundt på 1. sal i Hovedbygningen, hvor han fortalte om, hvorledes planerne for byggeriet var.

Inden aftenen var slut, spurgte Grete om at få ideer og inspiration til de kommende møder, og der var virkelig mange forslag, som alle er skrevet ned. Vi talte også om, hvor ofte vi skal mødes fremover.

Glæd jer allerede nu til invitationen her i efteråret?

Skrevet af Grete Juhler

Kulstof-14 datering af kirker og andre bygninger

Datering ved hjælp af kulstof-14 (herefter benævnt: C14) blev taget i brug i Europa i 1950'erne. Selve idéen i, hvordan man kan aldersbestemme ved hjælp af C14, er ret simpel, men at udføre den i praksis stiller store krav til viden og avanceret teknik.

Metoden går ud på, at få fastslået, hvor meget C14, der på undersøgelsestidspunktet er til stede i den genstand, der skal dateres, og sammenligne med den mængde C14, genstanden oprindeligt har indeholdt.

Atmosfæren indeholder (som man hører så meget om i klimadebatten) kuldioxid, der kemisk betegnes CO_2 (C= ét kulstofatom, O_2 = to iltatomer). Kulstofatomerne i atmosfærens CO_2 er forskellige varianter (isotoper), bl.a. er der en meget lille mængde af C14.

C14 dannes hele tiden som følge af kollision i de yderste lag af jordens atmosfære mellem nitrogen (kvælstof) og kosmisk stråling fra rummet. Derfor er luftens indhold af C14 nogenlunde konstant.

C14 er radioaktivt og udsender stråling. Derved omdannes C14 efterhånden til nitrogen, således at en bestemt mængde af C14 vil blive halveret i løbet af 5.730 år.

Gennem fødekæden optager alle levende organismer hele tiden "frisk" kulstof, som stammer fra atmosfærens CO_2 -herunder C14.

Når optagelse af "frisk" kulstof ophører ved død, falder indholdet af C14 efterhånden som følge af omdannelsen til nitrogen. Ved at sammenligne mængden af tilbageværende C14 med indholdet i atmosfæren,

kan man konstatere, hvor længe det er siden, der blev optaget "frisk" kulstof.

Det er fx på denne måde, det er konstateret, at det er mellem 2200 og 2400 år siden Tolundmanden døde.

Mineralske stoffer som fx sten, mursten og keramik optager ikke CO_2 , og kan derfor som hovedregel ikke aldersbestemmes ved hjælp af C14.

Når man hører om keramik, der er aldersbestemt ved C14 metoden, så er det fordi, der har siddet organiske rester, fx madrester i en skål, og at disse har kunnet C14 dateres.

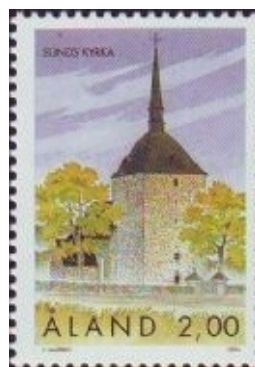
En undtagelse til hovedreglen om mineralske stoffer er mørtel.

Mørtel er et mineralsk stof, som har en særlig kemi, så der opstår mulighed for C14 datering. Mørtel fremstilles ved opvarmning af kalksten, hvorved der frigives CO_2 , og der fremkommer "brændt" kalk. Den brændte kalk videreforarbejdes ved tilsætning af vand, sand og grus til mørtel og bruges derefter til byggeri.

Mørtlen hærder ved at optage CO_2 fra atmosfæren, og da CO_2 kun bliver optaget i forbindelse med selve hærtningsprocessen,

kan man senere fastslå alderen på tilsvarende måde som for organiske materialer.

C14 datering af mørtel har eksempelvis været brugt på kirker og andre bygninger i Skandinavien, fx Sundes kirke på Aalandsøerne.

Herved har i øvrigt kunnet konstateres, at datering af bygninger ved dendrokronologi (årringsdatering) af træværk er usikker, fordi træværk ofte er blevet udskiftet i tidens løb.

For det ældste romerske bygningskompleks på den Iberiske halvø, Torre de Palma i Portugal, har mørteldateringen kunne vise en byggeperiode, der har strakt sig fra år 100 til 650 e.kr. og man har kunnet fastlægge kronologien i opførelsen af de enkelte dele af komplekset.

Oversigt over Torre de Palma

Mørteldatering har også været taget i brug i Rom, men her er der stadig nogle udfordringer med dateringen, fordi der er anvendt pozzolana-mørtel. Heri indgår vulkansk aske indeholdende silikater og aluminium, og denne type mørtel hærdet ikke med optagelse af CO_2 .

Forskerne har imidlertid opdaget, at der nogle gange kan findes små kalkklumper i pozzolana-mørtlen, som skyldes at oprøringen ved fremstillingen af mørtlen ikke har været helt effektiv. Disse kalkklumper har vist sig lovende i arbejdet med datering af pozzolana-mørtlen med C14-metoden. Dog har pozzolana-mørtel fra Pompei og Herculaneum konsekvent givet forkerte daterin-

ger. Grunden hertil har forskerne endnu kunnet fastslå, men muligvis kan vulkanen Vesuv have noget med sagen at gøre.

Teknikken til at fastslå indholdet af C14 er blevet meget forfinet. Oprindeligt målte man C14 indhold med Geigertæller på grundlag af den udsendte radioaktive stråling. Det betød at man skulle have en ret stor mængde organisk stof til rådighed til undersøgelsen, og dette stof blev tilintetgjort ved undersøgelsen. Nu anvendes en teknik, hvor man praktisk taget tæller C14 atomer, og der er kun brug for meget små mængder stof for at kunne foretage undersøgelsen. Hvor der før skulle bruges en hel lårbeknogle er det nu tilstrækkeligt med en lille boreprøve, 1/10.000 del i forhold til tidligere, og så er den nye teknik oven i købet langt mere præcis.

2013 fik Aarhus Univesitet for 17 mio kr. en ny atomaccelerator til bl.a. C14-datering

Artiklen er hovedsagelig baseret på en artikel om mørteldatering og kirkearkæologi af forfatterne Åsa Ringbom og Alf Lindroos, begge Åbo Akademi Finland samt Jan Heinemeier, Aarhus Universitet. Artiklen er bragt i Aktuel Naturvidenskab nr 6, dec 2013, udgivet af Aarhus Universitet m.fl.

Jørn

(PS: For god ordens skyld bemærkes, at mange mineraler også kan aldersbestemmes efter samme princip som C14-datering, men på grundlag af andre radioaktive stoffer)